

Müellif: Abdurrahman Beşikci

Tarih: 16 Cemaziyelahir 1446 (17 Aralık 2024)

Yayın Yeri: İKAN Blog

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'ya mahsustur. Salât ü selâm ise onun Habîbi, Müjdecimiz, Efendimiz Hazret-i Muhammed Mustafa'ya olsun.

İmdi: İbn Hişâm, Şuzûru'z-Zeheb Şerhi'nde, birçok nahiv meselesini ele aldığı gibi hareketlerin takdir edilmesi meselesini ele alır. Buna göre kelimeler hareketin takdiri itibarıyla üç kısımda incelenir: i) Üç hareketin de takdir edildiği kelimeler, ii) İki hareketin takdir edildiği kelimeler, iii) Tek hareketin takdir edildiği kelimeler. İbn Hişâm bölümün ilerleyen safhalarında ise mezkûr kısımları detaylandırır. Kısımlardan ilki iki alt başlıktan meydana gelmektedir: i.i) Mütেকellim yâ'sına izafet edilen ancak ne müsenna ne cemi müzekker salim ne menkûs ne de maksûr olan isimler, i.ii) Maksur, yani sonunda lâzım bir elifin bulunduğu kelimeler.

Söz gelimi "كَلِمَةٌ" kelimesi (i.i)'e örnek olarak gösterilebilir. İbn Hişâm'ın da ifade ettiği üzere mütেকellim yâ'sından evvelki kelimedeki hareke takdir edilmelidir. Zira mütেকellim yâ'sından evvel onun cinsinden bir hareke -ki bu hareke kesredir- gelmelidir. Dolayısıyla mütেকellim yâ'sının evvelinde kesre dışında herhangi bir hareke zuhur edemez. Daha dakik bir ifade ile, İbn Hişâm'a göre mütেকellim yâ'sından evvel münasebet kesresi dışında herhangi bir hareke zuhur edemez. Nitekim aynı anda bir mahalde iki hareketin bulunması imkansızdır ve münasebet kesresi diğer hareketlere nazaran çok daha baskın bir harekedir. Kimi durumlarda harekeyi değil, harfi dahi tebdile sebep olur (Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in "كَلِمَةٌ" kavli-i şerîflerinde de olduğu üzere). Bu durumda "كَلِمَةٌ" ve "كَلِمَةٌ" örnekleri telaffuz itibarıyla bir olmakla birlikte her birinde farklı hareketler takdir edilmelidir: ilk örnekte damme, ikinci örnekte fetha, üçüncü örnekte ise kesra.

Son örnek özelinde İbn Mâlik aksi yönde bir görüş belirtir. Buna göre "كَلِمَةٌ" terkinde mütেকellim yâ'sının evvelindeki kesre harf-i cer sebebiyledir. İbn Hişâm ise buna itiraz eder ve ilgili kesrenin harf-i cer sebebiyle değil mütেকellim yâ'sının izafeti sebebiyle ortaya

çıktığını ve terkip olmazdan evvel de bu kesrenin, yani münasebet kesresinin, var olduğunu söyler. Harf-i cer ise “ﻛﻪﺳﺮﻩ” terkibi tamam olduktan sonra terkinin başına dahil olmuştur. Peki bu görüş farklılığının sebebi nedir?

İbn Mâlik'in yaklaşımına göre harf-i cer öncelikle “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesine ilişmiştir ve bu kelime harf-i cer ile mecrur olmuştur. Buna ilişecek olan mütekellim yâ'sının evvelinde kesreli harekenin gerekliliği de bu mecrurlukla sağlanmış, yeni bir kesreye ihtiyaç duyulmamıştır. Nitekim melfûz cümledeki harf-i cer öncelikle “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesine ilişmiş, daha sonra da “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesine mütekellim yâ'sı ilişmiştir. Buna göre “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesi kesre alametiyle birlikte mecrur olmalıdır. Mütekellim yâ'sı ile geleceği söylenen kesre ise birçok külfete sebebiyet verecektir: i) Âmil sebebiyle meydana gelen irap harekesi zâil olacak, ii) Zâil olan bu harekenin yerine münâsebet kesresi gelecek. Dolayısıyla İbn Mâlik'e göre “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesinin irabı üç aşamada tamamlanmış olur: i) İrap alameti olan kesrenin vücuda gelmesi, ii) Bu kesrenin zâil olması, iii) Münasebet kesresinin gelmesi. İbn Mâlik'e göre (i) ile iktifa edilmeli, (ii) ve (iii)'ün külfetine girilmemelidir. Ayrıca, evvelce meydana gelen vücut ona nispetle hâdis olanın vücudundan evladır.

Peki İbn Hişâm'ın konuya yaklaşımı nasıldır? İbn Hişâm ilgili metinde harf-i cerin “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesi tamam olduktan sonra geldiğini, dolayısıyla münâsebet kesresinin henüz harf-i cer “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesine ilişmeden evvel bulunduğunu söylemektedir. Ancak bu noktada şöyle bir itiraz gelebilir: Cümlede evvela harf-i cer bulunmaktadır, sonrasında ise “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesi gelmektedir. Bu haliyle “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesine mütekellim yâ'sı henüz ilişmemiş ve münasebet kesresi kendisini göstermemiştir. Dolayısıyla İbn Hişâm'ın açıklaması harf-i cerin doğrudan “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesine dahil olması halinde makul olabilirdi, ancak harf-i cer öncelikle “ﻛﻪﺳﺮﻩ” kelimesinin başına gelmiş mütekellim yâ'sı ise daha sonra ilişmiştir.

Bu itiraz oldukça temel bir ilke yok sayılarak ortaya konulmuştur: Âmm, âmm olarak tahakkuk etmez. Âmm ancak hâsslarda bulunmak suretiyle tahakkuk eder. Yani cins olan canlı canlı olarak tahakkuk etmez. Canlılığın tahakkuku ancak insan, kedi, koyun gibi canlı türlerinin tahakkuku ile mümkündür. Bir başka deyişle mutlak mutlak olarak tahakkuk etmez. Yani “lâ bi-şartı şey” olan ya “bi-şart-ı şey” ya da “bi-şart-ı lâ-şey” olarak tahakkuk etmelidir. Söz gelimi mutlak ilim (lâ bi-şartı şey) mutlak olduğu vecih üzere tahakkuk etmez. İlim ancak tasavvur (bi şart-ı lâ hüküm) yahut tasdik (bi şart-ı hüküm) olarak tahakkuk edebilir. Aynı hadise mezkûr meselemizde de geçerlidir. Buna göre harf-i cer önce “ﻛﻪﺳﺮﻩ”a

Mantık Nahiv İlişkisi IV: Mütekellim Yâ'sına Muzaf Kelimenin İrabı

ilişiyor da sonra “فعلی” kelimesine mütekellim yâ'sı ilişiyor, değildir. Çünkü böyle bir durumda kelimenin mutlak olarak tahakkuk etmesi gerekir. Halbuki tahakkuk eden bir isim ya izafet tamlaması şartıyla tahakkuk eder ya da izafet tamlaması olmama şartıyla tahakkuk eder. Dolayısıyla her ne kadar melfûzda önce harf-i cer sonra “فعلی” sonra mütekellim yâ'sı geliyor gözükse de harf-i cer ile arasında nispet kurulan şey mutlak olarak “فعلی” değil izafet şartlı “فعلی”dır. Yani “فعلی” kelimesi henüz harf-i cer ile terkibe girmezden evvel mütekellim yâ'sını ve münasebet kesresini almış olmalıdır. Netice-i kelâm olarak da “فعلی فعلی” örneğinde “فعلی” kelimesi üzerinde görülen kesre harf-i cer sebebiyle değil mütekellim yâ'sı sebebiyle gelmiş olmalıdır. İnteha.